

O‘zbek oilasining ijtimoiy psixologik jihatlari.

Rajabov Rasulbek Sobir o‘g‘li -UrDu
Birinchi bo‘lim bosh mutaxassisi

Annotatsiya. O‘zbek oilasi serfarzandlik, bolajonlik, oilaparvarlik kabi ijobiy xususiyatlari bilan ajralib turadi. Oilaga sharqona, o‘zbekona sodiqlik, o‘tgan etti pushtini bilish, ota-ona, qarindosh-urug‘, keksalarga hurmat, yoshlarga mehribonlik, oila a‘zolari, er-xotin va farzandlar o‘rtasidagi munosabatlarning mustahkamligi uning o‘ziga xos xususiyatlaridir. Shu sababdan oilani psixologik tadqiqotlar asosida o‘rganib, oilani qadriyat sifatida shakllantirish muammosini o‘rganish mumkin.

Kalit so‘zlar: Oila, voyaga etmagan bolalar, sog‘lom oilani shakllantirish, etnografik xususiyatlar, milliy an‘analar, an‘ana va udumlar, yosh avlodni tarbiyalash.

Respublikamizda bir yuz o‘ttizga yaqin millat va elat vakillari hamjihat yashab, O‘zbekiston mustaqilligi ravnaqiga o‘z hissasini qo‘shib kelmoqda. Mamlakatimizda aholining ko‘pchiligini - 85 foizini o‘zbek millati tashkil etadi. Uzoq yillik tarixiga ega bo‘lgan o‘zbek xalqi oilaga juda katta e‘tibor berib kelgan. Yer kurrasida yashovchi turli xalqlar va millatlar har birining o‘ziga xos xususiyatlari bo‘lgani kabi ularning oilaviy hayotida ham o‘ziga xos xususiyatlar mavjuddir.

O‘zbek oilasi serfarzandlik, bolajonlik, oilaparvarlik kabi ijobiy xususiyatlari bilan ajralib turadi. Oilaga sharqona, o‘zbekona sodiqlik, o‘tgan etti pushtini bilish, ota-ona, qarindosh-urug‘, keksalarga hurmat, yoshlarga mehribonlik, oila a‘zolari, er-xotin va farzandlar o‘rtasidagi munosabatlarning mustahkamligi uning o‘ziga xos xususiyatlaridir. Oilalar g‘oyat katta bo‘lib, ularda kishilar jamoa asosida yashab kelganlar.

O‘zbek oilasi or-nomusli, ahil oiladir. Shuning uchun u o‘zining milliy qiyofasini yo‘qotmagan holda butun oilaning sha‘ni, obro‘cini saqlash uchun ma’suliyat bilan ish tutadi. Er oila posboni, uning boquvchisi xisoblansa, xotin uning ko‘rki, fayzi barokatidir. Ularning umr gulshanlari qobil farzandlaridir.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev : “Har qanday inson uchun muhim va muqaddas qadriyat - bu uning oilasidir. Sog‘lom va mustahkam oila - davlat

tayanchi va jamiyatning asosiy bo‘g‘inidir. Kattaga hurmat, kichikka izzat, odamiylik, mehr-oqibat, ona Vatanga muhabbat va sadoqat kabi olijanob fazilatlar avvalo oilada qaror topadi¹”. Shuningdek, davlatimiz rahbari bugungi globallashuv zamonida oila institutini har tomonlama himoya qilish, qo‘llab-quvvatlash va mustahkamlash uchun munosib shart-sharoitlar yaratib berish zarurati tobora kuchayib borayotganligini ta’kidlaydi.

Serfarzandlik o‘zbek oilasining alohida belgisidir. SHuning uchun ham bizda ko‘p bolali onalar soni boshqa mintaqalardagiga nisbatan ancha ziyod.

O‘zbek oilasining bolajonlik, farzandlar tomonidan ota-onalarning hurmat qilinishi, oilalar asosan ko‘p sonli bo‘lib, ularda turli avlod vakillarining birga yashashlari va birga xo‘jalik yuritishlari, mehnatsevarlik, saxiy va mehmondo‘stlik kabi asosiy fazilatlar saqlanib qolmoqda.

O‘zbek oilasining o‘ziga xos etnografik xususiyatlari: ko‘p bolalilik, ko‘p tabaqalilik (bir necha avlod vakillarining birga yashashlari), avlodlar o‘rtasidagi bog‘liqlikning boshqa mamlakatlardagina nisbatan kuchliligi va shu kabi qator xususiyatlari uning psixologik ahamiyatini yanada orttirib yuboradi.

Vatanimiz 130 yildan ziyod qorong‘ulik qa’rida yashadi, shuncha muddat fuqarolarning haq-huquqlari toptaldi, qonunsizlik avj nuqtaga etdi. Mustamlakachilik siyosatining sho‘rocha madaniy shakli vujudga keldi: fuqarolarning haq-huquqlari qog‘ozda qayd etilardi-yu, amalda uning teskarisi qilinardi.

Keyingi etmish yillik sho‘ro davrida o‘zbek oilasining obro‘si bir oz pasaydi, mavqei tushdi. Milliy an’analarimizda ifodalangan: □Oila majlisi□, “Oila o‘chog‘I”, “Oilaviy qonunlar”, “Oilaviy samimiyat” degan ifodalar yo‘qolib turmushimizdan chiqib keta boshladi. Shu davrda erkaklar hurmati, xususan, oila rahbari - ota sha’ni va obro‘si bir oz pasayib qoldi.

Mamlakatimizda boshqacha yo‘nalish ham sezilmoqda. Aytaylik, o‘zbek oilasi ham ko‘p bola tug‘ilishini hohlamay qolmoqda. Masalan, har bir oilaga qishloq joylarda 5-6 shahar joylarda esa 3-4 bola to‘g‘ri keladi.

Endilikda mustaqillik asosida, milliy istiqlol mafkurasi negizida o‘zbek oilasining obro‘sini, uning nufuzini yuqori ko‘tarish vaqti etdi.

¹ <https://www.gazeta.uz/oz/2022/06/20/family/>

Oilaning jamiyat oldidagi asosiy vazifalaridan biri - farzand ko‘rish va uni tarbiyalash bilan bog‘liqdir. Aholi soni muayyan ko‘rsatkichda bo‘lib turishi uchun har 100 oilaga 260 nafar bola to‘g‘ri kelishi kerak. Aniqrog‘i, 100 oiladan 60 tasi 3 nafardan 40 tasida 2 nafardan bola bo‘lishi lozim.

Demograf olimlar hisob-kitoblariga ko‘ra, agar har bir oila bittadan farzand ko‘rsa, sakkizinchi avlodga kelib, ya‘ni 200 yildan keyin bu xalq millat sifatida yo‘q bo‘lib ketishi mumkin ekan.

O‘zbekiston dunyoda aholisining soni ancha tez ko‘payib borayotgan mamlakatlar qatoriga kiradi. Oila erkak va ayolning nikohdan o‘tib, bir yostiqaqa bosh qo‘ygan kundan boshlanadi. Uning eng muhim vazifasi naslni davom ettirish hamda ota-bobolarining eng yaxshi an‘ana va udumlarini davom ettirish, turmushni mustahkamlashdan iboratdir.

Oilalar jamiyatning boshlang‘ich xujayrasini tashkil etib unda aholining ko‘payishi va yosh avlodni tarbiyalash vazifalari amalga oshiriladi.

Oilaning muhim ijtimoiy vazifalari quyidagilardan iborat:

Birinchidan, u jamiyatning demokratik xo‘jayrasini tashkil etib, odamlar shu muqaddas maskanda tug‘ilib, o‘sib, jamiyat tarkibini tashkil etadi.

Ikkinchidan, oila muhim bo‘g‘in bo‘lib, unda biz mehnat jarayonida sarf qilgan kuchlarimizni tiklash imkoniyatiga ega bo‘lamiz.

Uchinchidan, oila muhim tarbiya o‘chog‘i.

To‘rtinchidan, oila nodir ruhiy muhitdir.

Olimlarning fikricha, odamlar hayotining birdan-bir to‘g‘ri yo‘li oilaviy hayot ekan. Aksincha, yolg‘izlikda yashash turli xil falokatlar va fojealarga sabab bo‘lar ekan.

Shuning uchun, aytaylik, Amerika Qo‘shma Shtatlarida qariyalar yolg‘iz uyda qoldirilmaydi, ular, bolalari bo‘la turib, qariyalar uylariga joylashtiriladi. Italiyalik mutaxassislarning hisob-kitoblariga qaraganda, hozirgi paytda har besh evropalikning biri uyqusizlikdan azob chekarkan. Buning asosiy sababi yolg‘izlikdir. Ko‘pchilik odamlar oilaviy hayotda yashaydilar, oila-oila bo‘lib yashashni o‘zlariga ma‘qul ko‘radilar.

Buyuk Britaniyada yolg‘iz onalar va yolg‘iz qariyalar soni esa yildan yilga ko‘paymoqda. Ayni paytda mamlakatning 15 foiz aholisi yolg‘izlikda umr kechiradi.

Islom dini yakkalikni, bevalikni yoqtirmaydi. Bu bir ulug‘ donolik va donishmandlik ibratidir. Zero, Hadisi shariflarning bu boradagi ayrim namunalari ham fikrimizni yaqqol tasdiqlaydi. Ya’ni: “Haqiqiy mo‘min deb xushxulq va ayoliga nisbatan xushmuomala kishiga aytiladi”. Bundan chiqdi, musulmonchilikning shartlaridan biri o‘z jufti-haloliga xushmuomala bo‘lishdir. “Kishi do‘stining dinida bo‘ladi. Har biringiz kimni do‘st tutmoqdasiz, qarab do‘stlarning”. Bu muqaddas so‘zlar mazmunidan anglashiladiki, dunyoda buyuk do‘stlik er-xotinlikdir. Chunki ular bir-birlariga shirin jonlarini ishonib topshiradilar.

Islom dinidan tashqari boshqa dinlarga e‘tiqod qiluvchi olimlarning e‘tiroq etishicha, dunyoda eng mustahkam oila bu islom diniga e‘tiqod qiluvchilarning oilasidir.

Muayyan bir kasb egalari orasida so‘qqaboshlar soni ancha ko‘p. Chunki bu hol aholining ayrim qatlamlari orasida ham bizga chetdan kirib kelgan “bo‘ydoq” bo‘lib yashashni hohlovchilarning ko‘payib borishiga sabab bo‘lmoqda. Bu esa o‘zbek xalqining hayot tarziga, musulmonchilikka mutlaqo to‘g‘ri kelmaydigan holdir. Shuning uchun oilaviy hayotga qaratilgan tarbiyaviy ishlar kuchaytirilishi lozim.

Research Science and Innovation House